

РЕЦЕНЗІЯ

DOI: 10.33270/02232602.144
УДК 343.85:343.541]"364"

Актуальні проблеми запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану

Рец. на кн.: Тичина Д. М. *Запобігання домашньому насильству в Україні : монографія.* Київ : Людмила, 2023. 560 с.

КВАША Оксана*

доктор юридичних наук, професор,
вчений секретар Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9832-6070>

У статті 3 Конституції України визначено головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини та громадянина: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Сьогодні наша країна, крім воєнних подій, переживає глибокі соціально-економічні перетворення, а в їх межах – криміналізацію багатьох сфер життєдіяльності. Не є винятком у цьому процесі й сімейно-побутова сфера, яка стала об'єктом учинення протиправних діянь, що призводить до зниження життєвого рівня, збільшення кількості населення, що знаходиться на межі або за межею бідності, послаблення інфраструктури охорони здоров'я, освіти й культури тощо.

Період сучасності означений також відходом від феміністичної спрощеності, освоєнням теоретичного потенціалу, накопиченого на діалектичному етапі розвитку сімейної кримінології (кримінофамілістики). Не останню роль у цьому

відіграла публікація Всесвітньої організації охорони здоров'я «Насильство і його вплив на здоров'я. Доповідь про ситуацію у світі» (2002 р.) – першого дослідження щодо проблеми насильства та здоров'я на міжнародному рівні, у якому зосереджено увагу на генезі, причинах насильства, зокрема міжособистісного (насильство проти партнера, жорстоке поводження з дітьми й особами похилого віку), а також впливі сім'ї та домашнього оточення, які визнано головними чинниками розвитку насильницької поведінки дітей і молоді. Основний лейтмотив доповіді – пошук можливостей раннього запобігання насильства.

Водночас Україна на державному рівні визнала наявність проблеми домашнього насильства ще 2001 року, коли на підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини було прийнято закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї». У цих законодавчих актах надано визначення таких понять, як «насильство», «жертва насилля», а також введено термін «захисний припис», однак необхідність впровадження правових норм, що відповідатимуть сучасним міжнародним та європейським стандартам, зумовила прийняття згодом Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.), що розширював коло

Історія рецензії:

Отримано: 04.09.2023
Переглянуто: 09.10.2023
Прийнято: 14.11.2023

Рекомендоване посилання:

Кваша О. Актуальні проблеми запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану : рец. на кн. Тичина Д. М. «Запобігання домашньому насильству в Україні». *Філософські та методологічні проблеми права.* 2023. № 2 (26). С. 144–146. doi: 10.33270/02232602.144.

*Відповідальний автор

© Кваша О., 2023

суб'єктів, на яких покладається здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству.

З огляду на те, що євроінтеграційні прагнення України зумовлюють безумовне забезпечення дотримання прав і свобод людини, формування національної правової бази щодо запобігання домашньому насильству не виправдано затягнулося. Зокрема, ідеться про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.) як всеосяжну міжнародну угоду, що слугує основою дій для багатьох країн Європи та на інших континентах, яку невмотивовано зі значним запізненням, ратифіковано лише 22 червня 2022 року. Попри це, задекларовані законодавчі й інституційні зміни, визначені Стамбульською конвенцією, донині залишаються на стадії опрацювання та реалізації.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, у державі збільшилася суспільна напруга, чимало людей втратили близьких, житло, роботу. З'явилася значна кількість внутрішньо переміщених осіб та зросла інтенсивність насильницької поведінки. Такі негативні тенденції спричинили високий рівень індикаторів домашнього насильства й зумовили необхідність розроблення сучасних науково обґрунтованих засад запобігання з урахуванням концептуальних підходів вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, національного законодавства й міжнародно-правових документів, практики діяльності Національної поліції.

Зазначені обставини засвідчують актуальність монографії, а також підтверджують її нагальність, що забезпечить вироблення наукового консенсусу в гострих і дискусійних питаннях охорони сім'ї, зумовлюючи реалізацію в практичній площині консолідованої моделі запобігання деструкції сімейних відносин і кримінальним виявам в означеній сфері.

У монографії Д. М. Тичини сформульовано доктринальний підхід щодо запобігання домашньому насильству в Україні, який ґрунтується на міжнародних засадах охорони прав і свобод людини, апробованій вітчизняною та зарубіжною практикою системи скоординованих кримінально-правових (відповідно до кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством фізичного, психічного економічного та сексуального характеру), кримінологічних (кількісні та якісні показники, особа злочинця, жертва посягання, детермінанти) та кримінально-виконавчих (особа засудженого, карально-виховний вплив в умовах установ виконання покарань і пробація) заходів реагування з розробленням та впровадженням у діяльність уповноважених інституцій сектору безпеки та громадськості комплексу науково обґрунтованих правових, інформаційних, аналітичних, виховних і поведінкових інструментів

(рішень, методик, рекомендацій), спрямованих на моніторинг сфери сімейно-побутових відносин, виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних (віктимогенних) чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами ефективних правових і регуляторних організаційно-управлінських рішень, зокрема відомчого (міжвідомчого) характеру.

Такий комплексний підхід дозволив окреслити теоретичні, методологічні та правові засади запобігання домашньому насильству через аналіз поняття, сутності, особливостей міжнародного й зарубіжного досвіду запобігання. Розкрито стан і тенденції, надано характеристику особи злочинця (кривдника) й жертви (потерпілого), виокремлено детермінанти, що сприяють учиненню таких кримінальних протиправних дій. Окреслено кримінально-правові заходи реагування на вияви домашнього насильства на основі соціальної обумовленості криміналізації, генези законодавства про кримінальну відповідальність, узагальнення кримінально-правових заходів реагування та проблеми їх застосування. Сформульовано концептуальне бачення системи запобігання домашньому насильству на різних кримінологічних рівнях з урахуванням віктимологічних аспектів проблеми. Крім того, у праці запропоновано кримінально-виконавчі заходи запобігання домашньому насильству, зокрема на основі наданої характеристики засуджених, а також визначено заходи карально-виховного впливу на них в умовах установ виконання покарань та їх посткримінальної реабілітації. Розроблено заходи запобігання серед осіб, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації.

Варто наголосити, що розв'язання окреслених проблем ґрунтується на концептуальних наукових підходах й розроблених авторських проєктах, зокрема: *Національній програмі запобігання домашньому насильству в Україні на 2025–2030 рр.*, яка включає комплекс заходів скоординованого впливу на криміногенні й віктимогенні чинники за блоками: концептуальні засади запобігання домашньому насильству; правові та організаційні засади (удосконалення законодавства й системи державної охорони сім'ї); удосконалення правозастосовної практики органами поліції та громадськістю за такими пріоритетами: консолідація зусиль державних органів і міжнародних організацій, створення механізму запобігання, реформування законодавчого й інституційного забезпечення запобігання, моніторинг правопорушень, налагодження дієвої взаємодії та координації, максимальне реагування на кожен протиправний випадок і прийняття рішення, захист постраждалих та інших членів родини, надання допомоги, розгалужена робота ЗМІ по всій країні; *Плані заходів щодо запобігання домашньому насильству в Україні на період до 2030 р.*, спрямованого на виконання положень

Програми за напрямками: виявлення джерел (осередків) криміногенного впливу на сім'ю; запобігання дитячій бездоглядності; забезпечення взяття на профілактичний облік неблагополучних сімей і постійний контроль за станом взаємовідносин у них; підтримка сім'ї; розвиток сфери сімейного дозвілля; психологічна корекція сімейних відносин; посилення методів впливу; захист й охорона сім'ї та дітей; пробаційній програмі «Інтерація та фасилітація. Кроки до порозуміння» у межах індивідуально-профілактичних заходів впливу на засуджених за домашнє насильство, метою якої є досягнення позитивних змін у поведінці кривдника шляхом розвитку та підтримки в нього навичок співробітництва, формування вмінь, необхідних для пошуку шляхів виходу з конфліктних ситуацій, планування та постановки цілей, відновлення соціальних зв'язків, сприяння розвитку співпраці у взаєминах з оточуючими та соціально прийнятних норм поведінки, а також задля запобігання домашньому насильству.

Отже, забезпечення безпеки у сфері сімейно-побутових відносин – одна з найактуальніших державних проблем, яка потребує перегляду політики охорони сім'ї в Україні як стратегічного напрямку поєднання кримінально-правових, кримінологічних і кримінально-виконавчих заходів, спрямованих на захист життя й здоров'я, честі й гідності, недоторканості і безпеки людини; виявлення, припинення та недопущення домашнього насильства, кримінальних та інших правопорушень пов'язаних з ним; усунення причин та

умов, що сприяють їх учиненню; реабілітацію жертв, відшкодування завданої шкоди; застосування заходів карально-виховного та пробаційного впливу щодо кривдників з метою формування в них нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки.

Багатоаспектний і комплексний характер проведеного дослідження, значення результатів цієї роботи для зміцнення української держави, нагальність питання протидії злочинності в реаліях сьогодення дають змогу зарахувати вказану працю до переліку цікавих наукових робіт з обраної проблематики, роблять її своєчасною та актуальною в юриспруденції. Монографія «Запобігання домашньому насильству в Україні» вирізняється ґрунтовністю правового аналізу, виваженістю та коректністю наукової полеміки, умілим добором матеріалу. Результати запропонованого дослідження слугуватимуть поштовхом до подальшого більш ефективного розв'язання правових проблем у сімейно-побутовій сфері, активізації запобігання домашньому насильству в Україні, поглибленню міжвідомчої та міжнародної співпраці за цими напрямками, а також актуалізують запровадження в наукову діяльність й освітній процес позитивного досвіду формування нової європейської генерації поліцейських та інших сил сектору безпеки нескореної країни. Праця може бути корисною для здобувачів вищої освіти правового, педагогічного та психологічного профілів, освітян і науковців, працівників поліції, а також усіх, хто цікавиться і має важелі впливу на розв'язання проблем охорони сім'ї.

Actual Problems of Preventing Domestic Violence in the Conditions of Martial Law

Review of the book: Tychyna D. Prevention of domestic violence in Ukraine : monograph. Kyiv : Liudmyla, 2023. 560 p.

KVASHA Oksana

Doctor of Law, Professor,

Academic Secretary of the Institute of State and Law named after V.M. Koretskyi of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9832-6070>